

УДК 347.91

DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2019.5.04>**Наталія Килинник,***студентка міжнародно-правового факультету
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого***Ірина Ковальчук,***студентка міжнародно-правового факультету
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

ЗАСТОСУВАННЯ ІНСТИТУТУ МЕДІАЦІЇ В СПРАВАХ ПРО РОЗІРВАННЯ ШЛЮБУ

Стаття присвячена аналізу інституту медіації як одного зі способів позасудового вирішення правових конфліктів. У статті виокремлені особливості та переваги медіації, а також обґрунтовано доцільність її застосування у справах про розірвання шлюбу, що підкріплено прикладом іноземної держави. Наукова стаття містить авторську думку та певні висновки й пропозиції щодо застосування факторів, які б могли підвищити рівень довіри громадян до інституту медіації в Україні.

Ключові слова: медіація, альтернативний спосіб вирішення правового спору, справи про розірвання шлюбу, гарантії виконання рішень, прийнятих за участю медіатора, примирення.

Постановка проблеми. З кінця ХХ століття помітно підвищився інтерес вчених-юристів, дослідників та науковців до можливих способів урегулювання правових спорів поза судовим порядком. Таке бажання оминати судові установи пояснюється багатьма факторами, серед яких можемо виокремити зволікання з розглядом справи в суді, відсутність достатнього фінансового забезпечення, переважання судів господарськими та цивільними справами. Тому, з огляду на ці чинники, виникає необхідність у створенні й удосконаленні дієвого альтернативного способу вирішення правових спорів, яким і виступає медіація.

Стан дослідження. Поняття медіації є досить новим для України і тому фундаментальних наукових досліджень ще не було. Але багато дослідників цікавилися цим питанням досить активно. Значний внесок у розвиток медіації зробили такі науковці, як: В.М. Баранова, Є.О. Борисова, С.В. Васильчак, Г.І. Єрьоменко, С.І. Запара, С.І. Калашнікова, С.О. Кравцов, З.В. Красіловська, Г.О. Огренчук, С.Я. Фурса, Л.А. Швецов, І.Г. Ясиновський та інші.

Мета статті – дослідити стан медіації в Україні як загалом, так і щодо вирішення сімейних спорів зокрема, виокремити нормативно-правове регулювання цього питання, з'ясувати роль інституту медіації на прикладі інших країн.

Виклад основного матеріалу. Досить тривалий час, з огляду на історичні особливості розвитку нашої держави, застосовували

виключно судовий розгляд і вирішення спорів. Медіація в сучасному розумінні почала з'являтися у другій половині ХХ століття у США, Австралії, Великобританії, а вже після – в Європі [7, с. 158]. Першими сферами застосування були сімейні спори. Але час не стоїть на місці, і питання конфліктів та спорів є дуже поширеними у правовому суспільстві ХХІ століття. Тому актуальним питанням є пошук сучасних альтернативних способів вирішення справи. У теорії науковці виділяють міжнародний комерційний арбітраж, медіацію (посередництво), третейське судочинство тощо. Саме медіація є найбільш цікавою через те, що вона спрямована більше на добровільний пошук взаємовигідних рішень, аніж на вигравш однієї зі сторін.

Хоча в Основному Законі прямо не передбачений механізм вирішення спорів за допомогою медіації, але відповідно до частини п'ятої статті 55 Конституції України кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань [1].

Практика застосування альтернативного розгляду справи за участю медіатора на рівні закону в зарубіжних країнах бере свій початок з кінця ХІХ – початку ХХ століття. Зокрема, в Румунії був прийнятий Закон «Про медіацію та організацію професії медіатора», а у Німеччині – Закон «Про підтримку медіації та інших форм позасудового урегулювання конфліктів» [6, с. 86-87].

Для розвитку медіації в Україні значним кроком стала розробка законопроекту «Про медіацію». Але нині його знято з розгляду, та він перебуває на доопрацюванні.

Відповідно до статті 2 Проекту Закону України «Про медіацію» медіація визначається як альтернативний (позасудовий) метод вирішення спорів, за допомогою якого дві або більше сторони спору намагаються в рамках структурованого процесу, самостійно, на добровільній основі досягти згоди для вирішення їхнього спору за допомогою медіатора [2].

Таким чином, інститут медіації має такі основні риси:

- структурованість процесу (процедура вирішення справи має послідовні етапи: вибір особи медіатора, ознайомлення з правилами проведення самої процедури, розгляд основних проблем та непорозумінь між сторонами конфлікту, індивідуальна розмова медіатора з представниками сторін, обговорення зібраної інформації та підписання договору про досягнення згоди між сторонами);
- самостійність (сторони самостійно обирають особу медіатора та самостійно несуть відповідальність за сам процес);
- добровільність (сторони за взаємною згодою погоджуються на такий альтернативний спосіб вирішення спору, ніхто не може зобов'язати їх у цьому, втручання в розгляд такої справи заборонене);
- конфіденційність (нерозголошення інформації, отриманої в процесі медіації від учасників справи, якщо інше не встановлено договором сторін) [8, с. 11].

Вирішення спору за участю медіатора є найбільш ефективним і поширеним альтернативним способом у XXI столітті. Це пояснюється тим, що порівняно із судовим розглядом справи, який є досить формалізованим, суворим та іноді недосяжним через велику завантаженість судів, тривалість судового процесу та велику кількість судових витрат, медіація має низку переваг [6, с. 87].

По-перше, процедура медіації не є публічною, що має велике значення для розгляду спорів про право, особливо цивільних та сімейних, через нерозголошення інформації, отриманої під час розгляду справи як медіатором, так і учасниками справи.

По-друге, медіація проводиться в значно коротші строки і тягне набагато менше витрат порівняно з розглядом справи в судовому порядку. Цей плюс є дуже доречним, оскільки сторони зацікавлені якнайшвидше задовольнити вимоги та знайти компромісне рішення.

По-третє, гнучкість процедури медіації полягає у тому, що рішення, прийняте під час розгляду справи за участю медіатора, має задовольняти дві сторони, тоді як судові рішення виносяться на користь однієї сторони, тобто не задовольняє вимоги іншої.

І останнє – це дієвість та ефективність винесеного рішення. Ця теза пояснюється тим, що сторони добровільно погодилися на залучення медіатора, розглянули основні питання, самостійно винесли узгоджене рішення, про що уклали договір, та виконують його.

Аналізуючи іноземний досвід залучення медіатора до вирішення справ, вважаємо найбільш яскравим прикладом інститут медіації в Німеччині, де він є складником усієї системи правосуддя і працює при судах. Досить поширеними сферами застосування медіації є цивільні, зокрема сімейні, адміністративні тощо. Доцільно також застосовувати медіацію у спорах про право інтелектуальної власності. Але є законодавчо визначені процедури, де звернення до посередника є обов'язковим, – майнові спори з невеликою ціною позову. Крім того, немає загальнонаціональних стандартизованих вимог до процедури медіації [9, с. 81].

Найбільш доцільною сферою застосування медіації в цивільному справі є справи про розлучення. Ця категорія справ є досить складною і болючою через вразливий емоційний стан сторін. Ще складніше – участь у вирішенні справи про розділення спільних дітей.

Відповідно до статті 109 Сімейного кодексу України подружжя, яке має дітей, подає заяву про розірвання шлюбу до суду, аби визначити розмір аліментів на дітей, а у разі невиконання – стягувати на підставі виконавчого напису нотаріуса [3].

Згідно зі статтею 150 СК України батьки зобов'язані забезпечити здобуття дитиною повної загальної середньої освіти [3].

Тому медіація буде найбільш доречною у справах про розірвання шлюбу у разі, коли у подружжя вже дорослі повнолітні діти, які здобули вищу освіту. В іноземних державах трапляється й інша практика, але для України недостатньо досконалого нормативно-правового регулювання цього питання. У разі наявності неповнолітніх дітей або повнолітніх, які здобувають вищу освіту, треба подавати заяву до суду задля сплати іншою стороною аліментів.

Завдання суду у разі розгляду такої справи полягає у суворому вирішенні спору відповідно до чіткої регламентації, передбаченої законом. Але в цій категорії справ треба бути більш чутливими та з розумінням ставитись до кожної сторони. Звернення до медіації допоможе уникнути психологічної травми та постійного стресу, без чого не обійтись у судовому розгляді справи. З цього випливає необхідність достатніх знань психології у медіатора.

Сімейна медіація активно почала застосовуватись у Німеччині, Австрії, Нідерландах та США. У цих країнах медіаторами виступають не лише практикуючі досвідчені медіатори, але й державні службовці управлінь у справах молоді, спеціалізовані асоціації та організації, місцеві органи опіки тощо. Наприклад, відповідно до Кодексу соціального права Німеччини медіаторами виступають державні службовці управлінь у справах молоді, які мають повноваження на організацію проведення медіації у спорах, пов'язаних із вихованням дітей [9, с. 80].

Часто люди вже не можуть більше терпіти один одного, тому вони зацікавлені якнайшвидше отримати те, чого бажають, і помститися «контрагенту». А підготовка та судовий розгляд справи потребують досить багато часу, що змушує сторони перебувати у незрозумілому, дратівливому стані. Медіація застосовується для вирішення суперечок, що з'являються під час процесу розлучення подружжя, і дозволяє знайти компромісне рішення щодо спілкування між усіма членами та подальшого розвитку і майбутнього виховання дітей [7, с. 159].

У розлучення, як і в будь-якого конфлікту, причин багато, а привід один. Досить часто цей привід досягає рівня ненависті однієї людини до іншої, який навіть не дозволяє спокійно говорити один з одним. Саме тут виникає потреба в участі кваліфікованого медіатора, який не просто приводить сторони до консенсусу, але й намагається зберегти певний зв'язок між подружжям, полегшити їх стосунки й зробити їх більш дружніми. Окрім цього, медіатор не допускає жорсткого поводження і лайливої тактики ведення переговорів. Навпаки, він не лише досліджує життєві обставини, які призвели до прийняття рішення про розлучення, але й намагається зрозуміти почуття сторін. Таким чином, людина стає більш відкритою, відчуває себе краще, спокійніше, і з'являються реальні шанси обговорити питання щодо подальшого власного життя і життя дітей.

Але для того, аби громадяни дійсно зверталися до такого позасудового вирішення спору, як медіація, вони мають бути поінформовані про таку можливість. На жаль, правове суспільство в нашій країні поки що перебуває на стадії розвитку, тому громадяни, не зраджуючи власні стереотипи, прямують до суду, аби вирішити той чи інший правовий конфлікт. Для цього слід звернутись до Директиви № 2008/52/ЄС Європейського парламенту і Ради про деякі аспекти посередництва (медіації) в цивільних та комерційних справах, а саме пункту 25, де зазначено, що держави-члени повинні заохочувати надання інформації широкому загалу

про те, як зв'язатися з посередниками й організаціями, що надають послуги з посередництва. Держави-члени повинні також заохочувати юристів повідомляти своїм клієнтам про можливість посередництва [4].

Отже, надання повної, доступної та зрозумілої інформації усім і кожному про надання послуг медіатором є одним із найважливіших складників для успішного розвитку інституту медіації в Україні.

Ми вважаємо, що для ефективного розвитку інституту медіації в Україні слід враховувати три основні складові фактори:

1. Економічне гарантування: звернення до медіатора є менш затратним із фінансового погляду, ніж звернення із заявою до суду.

2. Гарантування державою виконання рішень, досягнутих під час вирішення спору.

Основним недоліком законопроекту, який наразі перебуває на стадії доопрацювання, є відсутність гарантій виконання рішень, прийнятих під час вирішення спорів за участю медіатора. Це може призвести до затягування розгляду і вирішення справи в порядку медіації з боку недобросовісної сторони спору. Для усунення цієї прогалини пропонуємо звернутися до законодавства Федеративної Республіки Німеччини, де медіаційна угода обов'язково повинна бути посвідчена нотаріусом і за юридичною силою прирівнюється до виконавчого листа, що підлягає обов'язковому виконанню [11, с. 7].

На нашу думку, внесення схожої норми до законопроекту є необхідним і доцільним, адже така обов'язковість значно підвищить рівень довіри до такого позасудового способу розгляду і вирішення справи, як медіація, і, відповідно, більше громадян будуть звертатись до медіатора.

3. Створення дієвої та достатньої нормативно-правової бази для врегулювання процедури медіації. Доки не буде прийнятий законопроект та не будуть національні норми приведені у відповідність до законодавства Європейського Союзу, говорити про ефективне вирішення спорів із залученням медіатора дуже складно, навіть практично неможливо [10, с. 49]. Наприклад, ст. 6 Директиви № 2008/52/ЄС Європейського парламенту і Ради про деякі аспекти посередництва (медіації) в цивільних та комерційних справах закріплює, що держави-члени повинні гарантувати, що сторони спору матимуть можливість клопотати про виконання змісту письмової угоди, досягнутої посередництвом. Угода має бути виконана, якщо її зміст не суперечить праву держави-члена, в якому подано клопотання про виконання, і якщо право цієї держави-члена передбачає можливість його виконання [4]. Імплементация цієї норми є

необхідною для гарантування виконання прийнятих домовленостей у процесі медіації. Відповідно до ч. 3 ст. 249 Договору про заснування Європейської Спільноти директива є обов'язковою для кожної держави-члена, якій її адресовано, щодо результатів, що їх треба досягти, однак залишає національній владі цілковиту свободу вибирати форму та засоби досягнення цих результатів [5].

Висновок

Інститут медіації в Україні є відносно новим явищем, який потребує удосконалення і запозичення досвіду вже практикуючих країн. За допомогою медіатора усі спори будуть вирішуватися вчасно, мирно та добросовісно. Але, на жаль, доки не буде прийнятий Закон України «Про медіацію», ми не можемо говорити про розвиток інституту медіації, це лише перші етапи його створення і становлення. Застосування медіації у вирішенні сімейних спорів є найбільш ефективним методом їх вирішення, що має виключно позитивні наслідки. Лише завдяки відновленню нормальних взаємин між учасниками спору можливе зміцнення інституту сім'ї в Україні.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Про медіацію : Закон України. Проект № 3665 від 17.12.2015. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=57463 (дата звернення: 30.04.2019).
3. Сімейний Кодекс України : Закон України від 10.01.2002 № 2947-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21. Ст. 135. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14> (дата звернення: 30.04.2019).
4. Директива № 2008/52/ЄС Європейського парламенту і Ради про деякі аспекти посередництва (медіації) в цивільних та комерційних справах від 21.05.2008. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_a95 (дата звернення: 30.04.2019).
5. Договір про заснування Європейської спільноти від 25.03.1957. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_017 (дата звернення: 30.04.2019).
6. Запара С. І. Поняття медіації та особливості її становлення в Україні та світі. *Порівняльно-аналітичне право*. 2015. № 3. С. 83–85. URL: http://pap.in.ua/3_2015/25.pdf (дата звернення: 30.04.2019).
7. Катаєва Е. Національні особливості медіації в Україні: досвід та перспективи. *Слово Національної школи суддів України*. 2013. № 3. С. 156–161. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/cln_2013_3_23 (дата звернення: 30.04.2019).
8. Красіловська З. Теоретичні основи медіації як альтернативного способу вирішення спорів: поняття, види, принципи. *Актуальні проблеми державного управління*. 2013. Вип. 3. С. 10–13. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdyo_2013_3_5 (дата звернення: 30.04.2019).
9. Мельник В. Європейський опыт правового регулювання медиации и необходимость его применения в Украине. *Legea si Viata*. 2014. № 2–3. С. 79–82. URL: <http://www.legeasiviata.in.ua/archive/2014/2-3/20.pdf> (дата звернення: 30.04.2019).
10. Мотиль В. Стан та перспективи правового регулювання медіації в Україні. *Юридична Україна*. 2014. № 11. С. 46–52. URL: http://intrel.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/09/urykr_2014_11_9.pdf (дата звернення: 30.04.2019).
11. Фурса С. Медіація в Україні: актуальні питання теорії і практики та необхідність законодавчої регламентації. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2014. Випуск 1 (99). С. 5–8. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU_Yur_2014_1_3 (дата звернення: 30.04.2019).

Стаття посвячена аналізу інституту медіації як одного із способів внесудебного розрешення правових конфліктів. В статті виділені особливості та переваги медіації, а також обоснована целесообразність її застосування в справах про розірвання шлюбу, підкріплена прикладом іноземного державства. Наукова стаття містить авторське мнение і певні висновки та пропозиції щодо застосування факторів, які могли б підвищити рівень довіри громадян до інституту медіації в Україні.

Ключевые слова: медіація, альтернативний спосіб розрешення правового спору, дела о расторжении брака, гарантії виконання рішень, прийнятих з участією медіатора, примирення.

The article is devoted to the analysis of the institute of mediation as one of the ways of non-judicial resolve of legal conflicts. There are the features and advantages of mediation in the article, the expediency of its application in divorce cases is also substantiated, which is supported by an example of a foreign state. The scientific article contains an authors' opinion and presents certain conclusions and suggestions on the using of factors that could increase the level of citizens' trust in the mediation institute in Ukraine.

Key words: mediation, alternative method of resolving a legal conflicts, divorce cases, guarantees of execution of decisions taken with the participation of a mediator, reconciliation.